

УДК 378.112:303.823

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ ДОСЛІДНИКА ОСВІТИ: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Модестова Т.В., к. пед. н.,
доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

У статті розглянуто проблему етики проведення освітніх досліджень. Визначено доцільність вивчення та адаптування досвіду Великобританії в зазначеному контексті. Схарактеризовано відмінності національного контексту функціонування академічної спільноти Великобританії й України. Обґрунтовано необхідність розроблення детального алгоритму дій у разі порушення етичного кодексу дослідниками освіти.

Ключові слова: дослідники освіти, кодекс етики, відповідальність, академічна доброчесність, учасник дослідження, плагіат, інтелектуальна власність, конфіденційність.

В статье рассмотрена проблема этики проведения исследований в сфере образования. Определена актуальность изучения и адаптации опыта Великобритании в указанном контексте. Охарактеризованы отличия национального контекста функционирования академических сообществ Великобритании и Украины. Указана важность разработки детального алгоритма действий в случае нарушения кодекса этики исследователей образования.

Ключевые слова: исследователи образования, кодекс этики, ответственность, академическая порядочность, участники исследования, плагиат, интеллектуальная собственность, конфиденциальность.

Modestova T.V. TO THE PROBLEM OF EDUCATION RESEARCHERS' ETHICS: THE UK EXPERIENCE

The problem of educational research ethics is considered in the article. The relevance of studying the UK experience and its further adaptation in the mentioned above context has been identified. The peculiarities of national context for Ukrainian and British academic communities functioning are characterized. The importance of design the detailed algorithm of proceeding misconduct cases has been underlined.

Key words: education researches, code of ethics, responsibility, academic integrity, research participants, plagiarism, intellectual property, confidentiality.

Постановка проблеми. Інтеграція України до світового простору вимагає від вітчизняної освітньої галузі дотримання високих стандартів надання освітніх послуг і здійснення дослідницької роботи, зокрема, в галузі освітніх досліджень. На законодавчому рівні відповідні положення закріплені в чинних редакціях Законів України «Про освіту» [1], «Про вищу освіту» [2], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], Указі Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [4] тощо. Реалізація національної політики у вищезазначеному контексті передбачає активізацію взаємодії з міжнародною академічною спільнотою, вивчення та адаптацію успішного досвіду, зокрема, в питаннях забезпечення відповідних етичних стандартів проведення освітніх досліджень вітчизняними науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед закордонних дослідників, які останніми роками активно вивчають питання етики наукових досліджень, варто зазначити роботи Д.Б. Ресніка [5], Н. Уолтон [6],

Д. Сміта [7], О. Блекстеда [8], Дж. Хагхіза [9] тощо. Серед вітчизняних дослідників на увагу заслуговують напрацювання М.В. Корягіна [10], Л.І. Сидоренко [11], С. Ірича [12], В.І. Лозової [13], В.Ф. Москаленко [14] та інших.

Незважаючи на достатню кількість ґрунтовних праць щодо вивчення проблеми академічної етики в загальному вигляді та відповідно до окремих напрямів здійснення дослідницької діяльності, питання забезпечення етичних норм здійснення освітніх досліджень потребує подальшого вивчення. Зокрема, існує необхідність дослідження успішного світового досвіду в зазначеному контексті, здійснення аналізу наявних положень, що відповідають викликами сьогодення, а також виокремлення пріоритетів у ході етичної експертизи результатів освітніх досліджень відповідно до національного контексту функціонування академічної спільноти.

Постановка завдання. Тому метою статті є дослідження досвіду Великобританії із забезпечення академічної етики дослідників освіти.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

1. Розглянути чинну редакцію етичного Кодексу дослідника освіти Великобританії.

2. Визначити особливості національного контексту адаптації відповідного світового досвіду.

3. Надати рекомендації в контексті розроблення проекту Кодексу етики для вітчизняних дослідників освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представлене дослідження є зворотнім зв'язком на публічне звернення вітчизняної наукової спільноти під час проведення міжнародної наукової конференції «Емпіричні дослідження для реформування освіти в Україні» від 11.02.2017 й науково-практичного семінару «Етичні засади освітніх досліджень» від 09–12.03.2017, організованих Українською асоціацією дослідників освіти (UERA) [15]. Визначено потребу в розробленні Кодексу етики UERA із залученням кращого світового досвіду й отриманні конструктивного зворотного зв'язку від членів Асоціації (до якої має честь належати автор дослідження) стосовно представленого проекту Кодексу. Ключовими завданнями визначено – «розробити більш детальну версію Кодексу, визначити відповідні акценти та упущення експертної групи» [16].

Зважаючи на окреслені пріоритети функціонування UERA, а саме: розповсюдження принципів етики, а також консультування дослідників щодо дотримання відповідних норм і прав, вважаємо доцільним здійснити науковий аналіз наявного досвіду забезпечення академічної доброчесності освітньої спільноти Великобританії, ключове завдання якої збігається з вищезазначеними положеннями UERA. Зокрема, вступний лист президента Асоціації та преамбула до Етичного кодексу Асоціації дослідників освіти Великобританії (BERA) стверджує, що відповідний документ створено з метою *підтримання* науковців у прагненні дотримуватися високих етичних стандартів проведення освітніх досліджень у *будь-якому необхідному контексті* [17].

Більш детальне ознайомлення з позицією BERA дає змогу зробити висновок, що вивчення викладених у Кодексі положень стане в нагоді організаціям, які розробляють власну версію відповідного документа. Серед успішних прикладів у цьому контексті можна навести розробку університету міста Лестер власної шкали оцінювання якості освітнього дослідження на основі кодексу BERA [18].

Чинна редакція Етичного кодексу Асоціації дослідників Великобританії передбачає

наявність відповідальності дослідника стосовно учасників дослідження, спонсорів, асоціації, працівників сфери освіти, законодавчих органів і суспільства. Відповідні підрозділи окреслюють важливі положення стосовно отримання добровільної згоди від учасників, умов викриття інформації, права учасників припинити участь у дослідженні, участі дітей і незахищених верств населення, права конфіденційності, порядку та видів нагороди для учасників освітніх досліджень, типів спонсорства й відповідної етичної взаємодії, «порядної практики» опублікування результатів дослідження. Відповідні підрозділи також передбачають опис узгодженої практики визнання авторства та дій у разі порушення зазначеного Кодексу.

Важливим, на нашу думку, є наголос на тому, що Кодекс BERA насамперед є *описом* успішної та *порядної практики* проведення досліджень у сфері освіти, а не *збіркою правил і законів*. Відповідна успішність зумовлена достатнім попереднім досвідом, що надає підґрунтя для певних висновків. Зокрема, Кодекс прийнято в 1992 році. При цьому оригінальна версія, як зазначається в історичній нотатці, у свою чергу, спиралася на відповідні положення Етичного кодексу Американської асоціації дослідників освіти (AERA), що має поважну історію та містить висновки на основі тривалого досвіду [19].

Достатній термін функціонування Етичного кодексу BERA дав змогу зробити висновки щодо необхідності *регулярного оновлення* відповідних положень та етичних норм проведення досліджень у сфері освіти. Це усвідомлення відображено у вступному листі президента Асоціації через положення щодо необхідності функціонування відповідного комітету (Revision Committee). Варто зазначити, що протягом 25 років Кодекс пережив три редакції (1992, 2004, 2011). Тобто приблизно раз на вісім-десять років на вимогу членів Асоціації й незалежних дослідників окремі положення змінювалися та доповнювалися. Зокрема, останні зміни у 2011 році зосередили увагу освітян Великобританії на тактовному вставленні до культурних відмінностей (cultural sensitivity) учасників освітніх досліджень [17, с. 5–6].

Очевидним є той факт, що зазначений аспект є актуальним у контексті складної ситуації в нашій країні. Адже в умовах нестабільності й напруження, що характеризують сучасний соціально-політичний стан України, дотримання максимальної тактовності й поваги під час взаємодії з різними групами учасників у контексті освітніх досліджень є необхідною умовою відновлення балансу в суспільстві.

На нашу думку, принципово важливим меседжем Кодексу BERA є офіційне визнання того факту, що *існування наукових дебатів і дискусій*, зокрема, з приводу методології та парадигми дослідження особливо в міжнародному контексті є цілком природним явищем, яке насамперед *свідчить про «добрий стан здоров'я» академічного середовища та його неупередженість*, а не є проблемною ситуацією, яку потрібно уникати. Тому в разі підтримки українською академічною спільнотою відповідного положення, на нашу думку, це дало б можливість наголосити на важливості забезпечення інтерактивності й конструктивного зворотного зв'язку під час висвітлення результатів наукових досліджень вітчизняних науковців.

Здійснюючи детальний науковий аналіз положень, що регулюють етичні аспекти взаємодії учасників у сфері освітніх досліджень, з метою запобігання можливим непорозумінням, як нам видається, корисно узгодити визначення понять «учасники освітнього дослідження» та «спільнота дослідників освіти», що є ключовими для Кодексу етики UERA. Зокрема, «*учасниками освітнього дослідження*» в Кодексі BERA є «активні або пасивні суб'єкти, залучені до таких процесів, як спостереження, експеримент, ауторефлексія, біографічна рефлексія, дослідження або тестування. Вони можуть бути колегами, які працюють в одній організації (colleagues), або членами команди проекту, які працюють у різних організаціях і спільно беруть участь у процесі дослідження (collaborators). Також учасниками дослідження вважаються ті суб'єкти, які є частиною контексту. Наприклад, коли студенти є частиною оточення, але не є суб'єктами дослідження викладача в межах його професійної діяльності» [17, с. 5]. Відповідно, до «*спільноти дослідників освіти*» належать «усі, кого залучено до освітнього дослідження, включаючи науковців, фахівців (із приватних або державних організацій), викладачів і студентів» [17, с. 9].

Також, на нашу думку, необхідно уточнити остаточну версію назви документа. Адже, поряд із назвою «Кодекс етики» використовується термін «Кодекс честі». Незважаючи на узагальнений контекст, у якому представлено напрацювання експертної групи UERA, затвердження відповідних положень, на нашу думку, потребує узгодження термінів і назв, що використовуються в документі. Можливо, також було б доцільно додати глосарій.

У межах вивчення Кодексу етики Асоціації дослідників освіти Великої Британії, безперечно, заслуговує на увагу положення

щодо захисту прав учасників, яке передбачає право відмовитися від участі в дослідженні. Окрім стандартної процедури, з якою учасник має бути ознайомлений, досвід академічної спільноти Великої Британії наголошує на важливості здійснення відповідної рефлексії. Зокрема, зазначено таке: «У разі відмови учасника від участі в дослідженні дослідник *повинен* проаналізувати власні дії на предмет оцінювання власного внеску в прийняття учасником відповідного рішення, а також можливості повторного залучення учасника за допомогою зміни підходу» [17, с. 6].

Як зазначається в тому ж підрозділі, дослідник *свідчить* про те, що в більшості випадків дослідник вимушений прийняти відмову учасника. Рішення щодо спроби повторного залучення має прийматися обережно. Не можна застосовувати примус або тиск у будь-якому вигляді. Проте у випадках, коли участь є обов'язковою умовою контракту (наприклад, коли працевлаштування передбачає участь у дослідженні), дослідник має право звернутися до відповідної третьої сторони з вимогою забезпечення виконання умов договору. Це уточнення, на нашу думку, дає змогу забезпечити баланс взаємної відповідальності науковців та учасників дослідження. Тому вважаємо доцільним розглянути можливість унесення відповідного доповнення до пункту 2 «Відповідальність перед учасниками досліджень» проекту Кодексу етики UERA.

Як нам видається, ще одним важливим положенням, яке поки відсутнє в проекті UERA, є *створення максимально комфортних умов для учасників*. Зокрема, в Кодексі BERA зазначено таке: «Дослідник має розуміти, що учасники можуть відчувати стрес або дискомфорт, беручи участь у процесі дослідження. Тому він має вжити всіх можливих заходів для зниження рівня напруження та забезпечення психологічного комфорту учасників. Зокрема, він зобов'язаний відмовитися від будь-яких дій, пов'язаних із процесом дослідження, які можуть спричинити психологічну або будь-яку іншу шкоду. Також дослідник має враховувати ймовірність виникнення завеликого бюрократичного навантаження. Особливо, коли мова йде про опитування або анкетування. Тому він має шукати шляхи мінімізувати відповідний негативний вплив на звичний робочий розклад і навантаження учасників» [17, с. 7].

Ще одне питання, яке нині є достатньо проблемним для вітчизняної галузі освітніх досліджень, – це невід'ємне право на отримання винагороди учасниками дослідження. Тому з метою забезпечення на-

явності відповідного положення вважаємо доцільним взяти до уваги практику Великобританії. Зокрема, в кодексі BERA йдеться про таке: «Розмір винагороди учасників дослідження має відповідати здоровому глузду та враховувати небажані наслідки. Наприклад, збереження здоров'я у випадках пропонування цигарок молоді або солодошів дітям. Також важливо враховувати дискусивність питання винагороди під час планування та звітування щодо результатів дослідження. Адже це може мати потенційний вплив на відхилення або програмування відповідей учасників» [17, с. 7].

Одним із ключових показників якості дослідження у сфері освіти є обізнаність учасників щодо потенційних ризиків, пов'язаних з участю в дослідженні. Практика досліджень освітньої сфери Великобританії враховує відповідне положення. Зокрема, крім обов'язкового інформування щодо передбачуваних наслідків і своєчасного повідомлення про непередбачувані наслідки, про які стало відомо вже в ході дослідження, дослідник має забезпечити мінімізацію такого впливу, який може призвести до відчуття переваги однієї групи учасників над іншою. Наприклад, коли дослідження передбачає втручання через демонстрацію певного ставлення, що, природно, складно піддається подальшому контролю й унеможлиблює порівняння відповідних груп [17, с. 7].

Нормою проведення дослідження в цивілізованому суспільстві є дотримання положень законодавства щодо захисту персональних даних. Зокрема, з метою запобігання небажаним наслідкам Кодекс BERA звертає увагу на те, що дослідник має визнавати і сприяти реалізації офіційного права учасників на дотримання конфіденційності й анонімності; в іншому випадку учасник або представники, які захищають його інтереси, мають надати добровільну відмову від такого права в письмовому вигляді. Також учасник має право за бажанням бути ідентифікованим у публікації в контексті його внеску тощо.

Зберігання персональних даних передбачає обізнаність учасників щодо питань, як і чому їхні дані зберігаються, а також з якою метою і хто має право ними користуватися. Дослідник має отримати письмовий дозвіл від учасників на користування персональними даними третьою стороною, а також забезпечити відповідний доступ. До того ж дослідник має *перевірити ідентичність осіб*, які отримують доступ до конфіденційних даних, і *вести відповідні записи* відкриття доступу до інформації, наданої за допомогою будь-яких письмових, електронних, усних або візуальних засобів [17, с. 8].

Пункт 3 «Конфіденційність» проекту Кодексу етики UERA відображає в загальному контексті вищезазначені положення. Однак, на нашу думку, важливо також урахувати напрацьований досвід наукової спільноти Великобританії, який засвідчує доцільність окреслення умов, за якими дослідник *має право викрити конфіденційну інформацію*, а саме: «Дослідники, які вважають, що угода, укладена з учасниками дослідження щодо збереження конфіденційності й анонімності, сприятиме здійсненню незаконних дій (що було виявлено в ході дослідження), повинні розглянути можливість надання необхідної інформації відповідним інстанціям. Коли виявлена негідна поведінка може спричинити шкоду учасникам дослідження або іншим особам, дослідники також мають розглянути вище зазначену можливість у контексті планування подальших дій. Коли викриття інформації уникнути неможливо, дослідник має проінформувати про свої наміри та надати відповідне обґрунтування учасникам дослідження або особам, які представляють ні інтереси» [17, с. 8].

Якщо дослідником прийнято рішення порушити угоду щодо збереження конфіденційності й анонімності, BERA рекомендує вести відповідні своєчасні записи стосовно відповідних рішень і підготувати обґрунтування на випадок можливого подання скарг щодо порушення угоди або виникнення інших серйозних наслідків. Асоціація також закликає дослідників освіти дотримуватися практики інформування учасників стосовно фінальних результатів дослідження, в якому вони брали участь, через надання копій відповідних звітів і публікацій. Якщо такий підхід не є достатньо практичним, доцільно забезпечити відповідне інформування за допомогою веб-сайту [17, с. 8].

Стосовно питання авторства Кодекси BERA та UERA подають узгоджену позицію. Зокрема, в обох документах є положення щодо неприпустимості визнання переваги автора за ознакою наявного академічного статусу або іншого ієрархічного індикатора. Однак Британська версія також містить, як нам видається, цінне уточнення, що, вочевидь, базується на отриманому досвіді, щодо доцільності розташування прізвищ авторів відповідно до обсягу організаторського й академічного внеску в спільний науковий проект [17, с. 10]. Тому вважаємо вищевикладене положення доцільним доповненням до пункту 4 «Авторство та співробітництво» проекту Кодексу етики UERA.

У контексті дослідження цікавим, на нашу думку, є зіставлення позиції академічної спільноти України та Великобрита-

нії щодо врегулювання відносин з особами, з якими дослідник має узгоджувати та яким має підпорядковувати власні дії в ході дослідження. Вітчизняні реалії визначають серед таких осіб передусім наукових консультантів і керівників, тоді як британський фокус уваги зосереджено на взаємодії зі спонсорами. При чому спонсором вважається будь-яка особа або організація, що фінансує або фасилітує дослідження, надаючи відповідний дозвіл і доступ до інформації та учасників.

Письмова угода між відповідними сторонами вважається стандартом проведення дослідження, що передбачає надання фінансування або звітування. Насамперед така угода передбачає забезпечення права демократичного суспільства бути проінформованим щодо результатів проведеного дослідження. Особливо це є важливим для дослідників, які отримують офіційне фінансування. Мінімальний обсяг інформації включає мету дослідження, методи, умови доступу до інформації та учасників, визначення власника інформації, право дослідника на опублікування, вимоги до звітування й розповсюдження інформації, строки завершення дослідження та фінансовий звіт використаного фінансового забезпечення. Ураховуючи динамічність дослідницької діяльності, така угода також має містити положення щодо можливості внесення змін стороною дослідника або спонсора [17, с. 8].

Досліджуючи особливості національного контексту Великобританії й України, доцільно розглянути 6 пункт проекту Кодексу етики UERA – «Публікації», який узагальнено акцентує увагу на необхідності якісного виконання професійних обов'язків дослідниками освіти під час взаємодії з журналами, видавництвом і співавторами, тоді як Кодекс BERA зосереджується на забезпеченні прав дослідників у контексті взаємодії зі спонсорами, а саме:

«Право науковців незалежно опубліковувати результати дослідження, на яке було надане фінансування, під власним ім'ям. Зазначене право спирається на обов'язок дослідників забезпечити публічний доступ до отриманих висновків експертам-практикам відповідної галузі, законотворцям, батькам, учням і широкому загалу».

«Право на непогодження на будь-які умови спонсорів, що можуть призвести до порушення доброчесності проведення дослідження та конфлікту з будь-яким положенням Кодексу. Асоціацію має бути відразу проінформовано про будь-які спроби спонсорів або фінансуючих організацій застосувати сумнівний вплив».

«Право дослідника публічно відокремити себе від результатів проведеного ним дослідження, якщо їх подальше відображення, на його думку, є неправдивим або занадто вибірковим. З метою запобігання виникненню відповідної ситуації доцільно передбачити відповідне положення в згоді на опублікування або у випадку необхідності відстоювати права в суді» [17, с. 9].

Виконання обов'язків дослідниками освіти Великобританії щодо опублікування результатів дослідження передусім базується на дотриманні положень «Порядної практики опублікування результатів освітніх досліджень» (Good Practice on Educational Research Writing) [20], які серед іншого містять детальний опис структури й етапів звітування щодо виконаної роботи. Як нам видається, створення відповідного окремого документа або чітке детальне доповнення в межах наявного проекту Кодексу етики UERA дало б змогу надати молодим науковцям більш ефективне керівництво до дії та необхідну інформаційну підтримку, а експертна комісія отримала б узгоджені показники з визначення доброчесності опублікування результатів вітчизняних освітніх досліджень.

Положення проекту Кодексу Етики UERA щодо дотримання академічної доброчесності структуровано презентує 3 основні принципи, які є актуальними й для спільноти Великобританії. Однак трактування окремих пунктів, на нашу думку, відображає національні особливості й відмінні умови, в яких функціонують академічні спільноти України та Великобританії (див. таблицю 1).

Порівняння змісту першого принципу щодо відсутності плагіату дає нам можливість визначити як національний пріоритет наукової спільноти Великобританії повноцінне інформаційне забезпечення цільової аудиторії, тоді як вітчизняний фокус уваги зосереджено на захисті індивідуальної інтелектуальної власності.

Другий принцип, що регламентує недопустимість фальсифікації результатів освітнього дослідження, за версією BERA, наголошує на важливості збереження довіри до дослідницької діяльності через дотримання об'єктивності й уникання конфлікту інтересів. Версія UERA, у свою чергу, зосереджується на доцільності використання оригінальних джерел (автентичний – справжній, дійсний, який походить із першоджерел, відповідає оригіналові), необхідності надання посилань на використані ресурси й відсутності свідомого плагіату. Тобто, знову ж таки, на першому місці – боротьба за недоторканність особистої інтелектуальної власності науковців.

Третій етичний принцип, що передбачає відсутність змови, яскраво ілюструє як спільні проблеми, з якими стикається академічна спільнота України та Великобританії (заборона на використання результатів колективної роботи), так і відмінності національного контексту, в якому науковці здійснюють освітні дослідження. Зокрема, якщо у версії BERA мова йде про необхідність отримання згоди від співавторів з метою представлення власних висновків на основі виконаної спільної роботи й уникання маніпулювання академічним персоналом у межах наявних трудових угод, то вітчизняний контекст підкреслює нагальну проблему «нахабного» плагіату, коли має місце «грубе» привласнення чужої праці та де дотримання законного права власника виконаної роботи представити результати дослідження під власним прізвищем одноосібно вже є неабиякою перемогою й нагородою.

У зв'язку з вищевикладеним виникає питання: чи потрібно на наявному рівні захищеності вітчизняних дослідників освіти в умовах реальної ситуації доповнювати проект більш витонченими нюансами, що відображають досвід академічної спільноти Великобританії в зазначеному контексті? На нашу думку, висновки, що базуються на достатньому й успішному досвіді, заслуговують на пильну увагу та врахування. Але в будь-якому разі окреслений розділ потребує подальшого обговорення й доповнення.

У межах відповідальності дослідників освіти перед галузевими експертами, за-

конотворцями та широким загалом фокус уваги британської академічної спільноти зосереджено на тих *перевагах*, які можуть отримати *практики освітньої галузі, законодавчі органи й суспільство* від ознайомлення з результатами освітніх досліджень [17, с. 10]. Результатом публічної презентації висновків має стати ширше розуміння освітньої політики та практики її впровадження пересічною аудиторією (з урахуванням вищевикладених положень щодо дотримання конфіденційності тощо).

Важливим пунктом, що передбачає обов'язкове виконання та свідчить про високий рівень усвідомлення дослідником освіти власної відповідальності перед суспільством, є висвітлення отриманих результатів дослідження в контексті його практичної значущості, а також дотримання зрозумілого і простого стилю викладення матеріалу мовою, що буде зрозумілою аудиторії, для якої призначене повідомлення [17, с. 10].

Як нам видається, два вищевикладені положення мають стати базою для вдосконалення проекту вітчизняного Кодексу дослідників освіти, адже загальна недостатня спрямованість освітніх досліджень в Україні на задоволення практичних потреб суспільства, а також закритість і «зарозумілість» наукового спілкування є серед ключових причин недостатньої уваги та низького рівня фінансування дослідницької галузі у сфері освіти.

Зважаючи на ключове завдання, зазначене в Кодексах BERA та UERA щодо до-

Таблиця 1

Порушення академічної доброчесності

UERA	BERA
Плагіат	
Ідеї, аргументи, цитати, що використовуються без зазначення авторства, мають бути <i>креативним власним продуктом</i> дослідника. Тексти й цитати з інших джерел мають в обов'язковому порядку <i>цитуватися</i> відповідно до норм [16].	Порядною практикою вважається <i>приділення уваги попереднім роботам, відображеним у літературі</i> , які знайомлять аудиторію з відповідним контекстом представленого дослідження. Точки зору, протилежні позиції автора, <i>не можна свідомо замовчувати</i> . Часом достатньо <i>надати посилання на огляд</i> відповідної літератури, виконаний іншими дослідниками [20, с. 5].
Фальсифікація результатів дослідження	
Статистичні та аналітичні дані, інтерв'ю, звіти, що використовуються авторами, мають бути <i>автентичними, з відповідними посиланнями, не підроблятися</i> [16].	Не можна піддавати загрози репутацію дослідження через <i>фальсифікацію доказів або результатів; викривлення результатів через вибіркове опублікування окремих аспектів</i> [17, с. 10]; <i>недостатня обґрунтованість стверджень</i> [20, с. 4].
Змова	
Не <i>видавати колективну роботу за роботу</i> того чи іншого окремого автора, який брав участь у колективній роботі. Не використовувати чужі прізвища; не вписувати людей, які не мають стосунку до дослідження [16].	Не можна піддавати загрози репутацію дослідження через <i>використання результатів спільної роботи</i> як основи для власних висновків без згоди співавторів; <i>експлуатування дослідницького персоналу</i> через умови праці та ролі, визначені контрактом [17, с. 10].

тримання вищезазначених етичних принципів широким колом учасників, причетних до сфери освіти, останнім пунктом дослідження ми вважаємо доцільним розглянути питання порушення висвітлених етичних принципів. Кодексом BERA визначено, що відповідальність за порушення накладається на всіх членів асоціації, які брали участь в обговоренні та надали згоду стосовно дотримання відповідних положень.

Порядок подальших дій щодо визначення правомірності діяльності потенційного порушника передбачено Кодексом BERA через взаємодію двох зацікавлених і третьою незалежною стороною. Наприклад, у разі виникнення сумнівів щодо якості доказів, що підтверджують надійність висновків дослідження, рекомендовано залучати незалежну сторону для проведення відповідного аудиту. Коли викриття даних може заподіяти певну шкоду учасникам, зазначена сторона має підписати угоду про нерозголошення відповідної інформації [17, с. 10].

Представлені положення, що стосуються врегулювання відносин BERA та інших зацікавлених сторін у разі виникнення сумнівів щодо доброчесності дослідника, дають нам можливість зробити висновок те, що ключовими принципами вирішення конфлікту у сфері етики освітніх досліджень, якими керується академічна спільнота Великої Британії, є збереження конфіденційності й анонімності, а також уникання публічних звинувачень і висновків без наявності вагомих доказів, як зазначено у відповідному документі [17, с. 10].

На нашу думку, в умовах неоднозначної ситуації, що має місце в умовах вітчизняного наукового простору, такий підхід до вирішення конфліктних ситуацій у контексті дотримання етики проведення освітніх досліджень наразі не має шансу бути достатньо ефективним. Зокрема, мова йде про проблему обсягу плагіату, що «зашкалює» на різних рівнях освітньої галузі, стабільне функціонування корупційних схем отримання наукових ступенів і звань вітчизняними посадовцями різних гілок влади тощо. Тому стратегічне завдання щодо підвищення контролю якості наукової діяльності на загальнодержавному рівні нині вимагає жорсткого публічного контролю.

Зокрема, проект Кодексу етики UERA пропонує таке: «Коли дослідники мають суттєві підстави вважати, що іншим дослідником освіти здійснено етичне порушення, вони зобов'язані спершу довести це до відома цієї особи. Надалі, якщо реакція не відбулася, дослідник може доводити інформацію про порушення до відома відповідних органів, посадових осіб, а також

звернутися за консультацією до Комітету з етики УАДО (UERA)» (пункт 9 «Вирішення конфліктних ситуацій»). У цьому самому пункті зазначається таке: «Якщо дослідники стикаються з вибором, коли виникає конфлікт між етичними нормами, закріпленими в Кодексі етики та законами, правовими актами, вимогами законодавства, вони повинні дотримуватися Кодексу етики організації» [16].

Отже, виникає парадоксальна ситуація, коли дослідник начебто має право порушувати чинне законодавство при певних обставинах, але при цьому звертається до тих самих державних органів, коли, на його думку, порушують його особисті інтереси або права інших учасників дослідження. Крім того, не можна забувати про те, що за порушення чинного законодавства (з будь-яких причин) передбачено відповідне покарання.

Переконані, що автори проекту мали гуманні цілі та не планували закликати членів Асоціації до виявлення неповаги до закону. Тому, на нашу думку, вищенаведене положення вимагає зміни формулювання так, щоб уникнути неоднозначності тлумачення представленого пункту. Можливо, доцільно б було окреслити загальну ідею так: «Порушення Кодексу етики УАДО передбачає притягнення до відповідальності згідно з чинним законодавством».

Ще одне положення відповідного пункту, яке, на нашу думку, потребує пильної уваги, а саме: «Неправомірні скарги, подані дослідниками освіти, повинні розглядатися Комітетом з етики й вирішуватися саме цим органом» [16]. Отже, ми можемо зробити висновок, що Комітет уповноважено визначати правомірність поданої претензії. У разі визнання відповідної правомірності передбачається подальше спрямування заявника до відповідних уповноважених органів. У цьому контексті виникає логічне запитання: а що робити досліднику, який переконаний у вагомості наведених аргументів, але, на думку Комітету, скарга є недостатньо обґрунтованою? Чи є Комітет останньою інстанцією щодо визначення правомірності поданих звернень?

У наведеному контексті вважаємо важливим забезпечити невід'ємні права, які належать кожному громадянину нашої країни та закріплені Конституцією, зокрема щодо права на захист власної честі й гідності. Тому, можливо, було б доцільно зазначити альтернативні шляхи врегулювання конфліктних ситуацій із зазначенням відповідної інстанції, уповноваженої приймати остаточне рішення щодо правомірності скарги (суд або інший відповідний

державний орган). Підсумовуючи все вищевикладене, вважаємо, що остаточний зміст вищезазначених положень потребує подальшого обговорення науковою спільнотою Асоціації, незалежними експертами в галузі освіти, права тощо, відповідного уточнення та доповнення.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті здійснення дослідження проблеми забезпечення академічної доброчесності дослідників освіти з'ясовано, що доцільність вивчення та адаптування досвіду Великобританії в контексті забезпечення етичності проведення освітніх досліджень зумовлено:

1. *Цільовим призначенням* Етичного кодексу Асоціації дослідників Великобританії, що спрямований на надання будь-якої підтримки науковцям з метою забезпечення високих етичних стандартів проведення освітніх досліджень, зокрема, шляхом адаптування викладеного досвіду організаціями, які цього потребують.

2. *Вагомим досвідом* успішної практики здійснення досліджень у сфері освіти, що дає змогу надати зрозумілий і чіткий опис етичної поведінки науковця.

3. *Відповідністю* проаналізованого документа *змінам і викликам*, що регулярно постають перед сучасними дослідниками освіти. Зокрема, врахування культурних відмінностей різних груп учасників освітніх досліджень в умовах напруженого стану світового та вітчизняного суспільства.

4. *Визнанням неупередженості як базової цінності* академічної спільноти, а наявності *дебатів і дискусій* у площині обговорення методології та парадигми дослідження як важливого показника «доброго стану здоров'я» наукового середовища.

У результаті порівняльного аналізу схарактеризовано відмінності національного контексту функціонування академічної спільноти Великобританії й України, що впливає на пріоритети вдосконалення етичного складника дослідницької діяльності в галузі освіти.

Означено потребу уточнити, а в деяких випадках надати визначення ключовим поняттям, якими оперує Кодекс Етики UERA: учасник освітнього дослідження, спільнота дослідників освіти тощо.

Визначено, що окремі положення, зокрема про встановлення факту порушення етичних норм проведення освітнього дослідження та подальших дій, є важливим складником Етичного кодексу Української асоціації дослідників освіти, що потребує подальшого вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту : Закон України від 08.07.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Про вищу освіту : Закон України від 27.07.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 01.01.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
4. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
5. Resnil D.B. What is Ethics in Research and Why is it Important? / D.B. Resnil [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/index.cfm>.
6. Walton N. What is Research Ethics? / N. Walton [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://researchethics.ca/what-is-research-ethics/>.
7. Smith D. Five Principles for Research Ethics / D. Smith [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apa.org/monitor/jan03/principles.aspx>.
8. Blakstad O. Ethics in Research / O. Blakstad [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://explorable.com/ethics-in-research>.
9. Hughes J. (and others) European Ethics in Ethics in Research / J. Hughes (and others) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/textbook-on-ethics-report_en.pdf.
10. Корягін М.В. Основи наукових досліджень : [навчальний посібник] / М.В. Корягін, М.Ю. Чік. – К. : Алерта, 2014. – 622 с.
11. Сидоренко Л.І. Етика науки / Л.І. Сидоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/etik-sidorenko.html>.
12. Ірвіч С. Етика наукового дослідження як компонент методологічної компетенції студентів / С. Ірвіч [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pps.udpu.org.ua/article/view/18781>.
13. Лозова В.І. Етика науковця / В.І. Лозова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?..
14. Москаленко В.Ф. Етика наукових досліджень : [навчальний посібник] / В.Ф. Москаленко. – К. : Нова Книга, 2011. – 168 с.
15. Українська асоціація дослідників освіти // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uera.org.ua/>.
16. Вебінар УАДО «Етичний кодекс дослідника освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 09-12.03.2017 <https://www.youtube.com/watch?v=E9Wt6rQXVuU>.
17. BERA Ethical Guidelines for Educational Research [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.bera.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/BERA-Ethical-Guidelines-2011.pdf?noredirect=1>.

18. The ethical Appraisal framework: University of Leicester [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www2.le.ac.uk/colleges/ssah/research/ethics/ethics>.

19. AERA Code of Ethics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aera.net/>

Portals/38/docs/About_AERA/CodeOfEthics(1).pdf.

20. BERA: Good Practice on Educational Research Writing [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bera.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/goodpr1.pdf?noredirect=1>.

УДК 37.0:37.013(477)

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ

Петренко Н.В., старший викладач,
завідувач кафедри фізичного виховання
Миколаївський національний аграрний університет

У статті обґрунтовано особливості організації методичної роботи у вищих аграрних навчальних закладах. Проаналізовано основні суб'єкти методичної роботи в університеті, а саме: науково-методичну раду, науково-методичні ради структурних підрозділів університету (інституту, коледжів та кафедри). Розглянуто основні завдання науково-методичної ради університету, які сприяють розвитку викладачів, зокрема їх педагогічної компетентності. Зроблено висновок, що методична робота має забезпечити стабільний процес функціонування та розвитку вищого навчального закладу.

Ключові слова: *методична робота, вищий навчальний аграрний заклад, науково-методична рада, факультет, кафедра фізичного виховання, науково-методична комісія, методичне забезпечення.*

В статье обоснованы особенности организации методической работы в высших аграрных учебных заведениях. Проанализированы основные субъекты методической работы в университете, а именно: научно-методический совет, научно-методические советы структурных подразделений университета (института, колледжей и кафедры). Рассмотрены основные задачи научно-методического совета университета, которые способствуют развитию преподавателей, в том числе их педагогической компетентности. Сделан вывод, что методическая работа должна обеспечить стабильный процесс функционирования и развития высшего учебного заведения.

Ключевые слова: *методическая работа, высшее учебное аграрное заведение, научно-методический совет, факультет, кафедра физического воспитания, научно-методическая комиссия, методическое обеспечение.*

Petrenko N.V. ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN HIGHER EDUCATIONAL AGRICULTURAL INSTITUTIONS

One of the important tasks of methodological work at the Agrarian University is the development of the pedagogical competence of the teacher of the agrarian sector, in accordance with the requirements of modern society, capable of solving the problem of preparing a future specialist in the agrarian sector. The article substantiates the peculiarities of organization of methodological work in higher agricultural educational institutions. The basic subjects of methodical work at the university are analyzed, namely: scientific-methodical council, scientific-methodical boards of structural units of the university, namely: the institute, colleges and departments. The main tasks of the scientific and methodical council of the university that promote the development of teachers, in particular their pedagogical competence are considered. It is concluded that methodological work should ensure a stable process of functioning and development of a higher educational institution. The purpose of the article is to describe and to reveal the structure of the organization of methodical work in higher educational agrarian institutions.

Key words: *methodical work, higher educational agrarian institution, scientific-methodical council, faculty, Department of Physical Education, scientific and methodical commission, methodical support.*

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань методичної роботи в аграрному університеті є розвиток педагогічної компетентності викладача аграрної галузі, відповідно до вимог сучасного суспільства, спроможного до рішення проблеми

підготовки майбутнього фахівця аграрного сектора.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у характеристиці та розкритті структури організації мето-